

Assessing the success rate, obstacles, and limitations of rural rangeland cooperatives (Case study: Khaf County)

Mohammad Jamshidi¹, Jalil Farzadmehr^{*2} and Mehdi Bashiri³

Article history:

Submitted: 22 July 2023

Revised: 30 October 2023

Accepted: 18 March 2026

Available Online: 1 October 2025

How to cite this article:

Normohammadi, R., Shiri, N., and Mahdavi, A. 2025. Dependency of Rural Communities' Livelihood on Zagros Forest (The Case of Rural Areas of Abdanan County), *Rural Development Strategies*, 12(3): 483-504.
10.22048/rdsj.2026.408200.2121

Abstract

One of the most important factors influencing the process of sustainable rural development is the improvement of cooperative organizations, which can play an effective role in enhancing working and living conditions, increasing production, improving service delivery, raising income levels, and strengthening the social status of rural residents. Therefore, the present study aimed to investigate the success rate of three rangeland cooperatives in the villages of Barabad, Negin Baniyabad, and Mehrabad in Khaf County, the factors affecting their success, and the obstacles and limitations in 2019. In order to sample from the statistical population of cooperative members, a stratified random sampling method was used. The study was conducted using a questionnaire and the sample size was 98 people, including 80 cooperative members and 18 cooperative managers. The validity and reliability of the questionnaire were examined based on the opinions of experts and the average value of Cronbach's alpha coefficient. In order to investigate the factors affecting the success of rangeland cooperatives, Pearson correlation coefficients and chi-square values were used. Then, with the help of stepwise regression, the effective factors were extracted. Also, Student's t-test was used to compare the success of rangeland cooperatives from the perspective of ordinary members and rangeland cooperative managers. Friedman test was used to prioritize variables. Participants in the study reported the success rate of Khaf County rangeland cooperatives as good with an average of 4.26. Among the managerial competencies, the ability to establish appropriate and effective communication with rangers was selected as the most important competency of managers of rangeland cooperatives. Three

1- M.Sc. Graduate, Dept. of Nature Engineering and Medicinal Plants, Faculty of Agriculture, University of Torbat Heydarieh, Khorasan-Razavi, Iran.

2- Associate Prof., Dept. of Nature Engineering and Medicinal Plants, Faculty of Agriculture, University of Torbat-Heydarieh, Khorasan-Razavi, Iran

3- Assistant Prof., Dept. of Nature Engineering and Medicinal Plants, Faculty of Agriculture, University of Torbat-Heydarieh, Khorasan-Razavi, Iran

Corresponding Author: j.farzadmehr@torbath.ac.ir

© 2025, University of Torbat Heydarieh. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>).

educational and extension activities, including extension visits, contact with natural resource promoters, and educational and extension classes, have the greatest impact on the success of cooperatives. Among the socio-cultural factors, active and effective communication between rangeland cooperatives and the level of education of cooperative managers, both with a score of 4, are among the most important factors affecting the success of rangeland cooperatives. Among all the factors studied, management factors and carrying out side activities with respective scores of 4.13, 3.98, and 3.95, had the greatest impact on the success of cooperatives. The results of prioritizing obstacles and limitations showed that the lack of effective government support and interference instead of support, weakness and financial problems are the main obstacles to the success of these companies ($R^2=60$). It is recommended that an integrated program be implemented to empower the managers of the cooperatives.

Keywords: Participation, management, satisfaction, finance, education.

مقاله پژوهشی

ارزیابی میزان موفقیت، موانع و محدودیت‌های تعاونی‌های مرتع‌داری روستایی (مطالعه موردی: شهرستان خواف)

محمد جمشیدی^۱، جلیل فرزادمهر^{۲*} و مهدی بشیری^۳

تاریخ دریافت: ۳۱ تیر ۱۴۰۲

تاریخ بازنگری: ۸ آبان ۱۴۰۲

تاریخ پذیرش: ۲۷ اسفند ۱۴۰۴

چکیده

یکی از مهم‌ترین عوامل مؤثر بر فرآیند توسعه پایدار روستایی بهبود وضعیت تعاونی‌ها است که می‌تواند در بهبود شرایط کار، زندگی، تولید، ارایه خدمات، ارتقای سطح درآمد و وضعیت اجتماعی مردم روستا نقش مؤثری ایفا کند. لذا تحقیق حاضر با هدف بررسی میزان موفقیت سه تعاونی مرتع‌داری واقع در روستاهای برآباد، نگین بنیاباد و مهرآباد شهرستان خواف، عوامل مؤثر بر موفقیت و موانع و محدودیت‌های آن‌ها در سال ۱۳۹۸ انجام شد. به منظور انجام نمونه‌گیری از میان جامعه آماری اعضا تعاونی‌ها از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای استفاده شد. مطالعه به روش پرسشنامه انجام شد و تعداد نمونه‌ها ۹۸ نفر شامل ۸۰ نفر از اعضا تعاونی و ۱۸ نفر از مدیران تعاونی‌ها بودند. روایی و پایایی پرسشنامه با کسب نظر از متخصصان و مقدار میانگین ضریب آلفای کرونباخ بررسی شد. به منظور بررسی عوامل مؤثر بر میزان موفقیت تعاونی‌های مرتع‌داری ابتدا از ضرایب همبستگی پیرسون و مقدار کای اسکوتر استفاده شد. سپس با کمک رگرسیون گام به گام عوامل مؤثر استخراج شدند. همچنین به منظور مقایسه موفقیت تعاونی‌های مرتع‌داری از دیدگاه دو گروه اعضا عادی و مدیران تعاونی‌های مرتع‌داری از آزمون t استیودنت استفاده شد. برای اولویت‌بندی بین متغیرها، از آزمون فریدمن استفاده شد. افراد شرکت‌کننده در تحقیق، میزان موفقیت تعاونی‌های مرتع‌داری شهرستان خواف با میانگین ۴/۲۶ در حد خوب گزارش شده است. از میان صلاحیت‌های مدیریتی مورد مطالعه توانایی برقراری ارتباط مناسب و مؤثر با مرتع‌داران هر دو با رتبه ۴ به‌عنوان اصلی‌ترین صلاحیت مدیران تعاونی‌های مرتع‌داری انتخاب گردید. بازدهی‌های ترویجی، تماس با مروجان منابع طبیعی و کلاس‌های آموزشی و ترویجی به ترتیب با رتبه ۴/۱۳، ۳/۹۸ و ۳/۹۵ سه فعالیت آموزشی و ترویجی هستند که بیش‌ترین تأثیر را در موفقیت تعاونی‌ها دارند. از میان عوامل اجتماعی- فرهنگی ارتباط فعال و مؤثر بین تعاونی‌های مرتع‌داری و سطح تحصیلات مدیران تعاونی از جمله مهم‌ترین عوامل اجتماعی- فرهنگی مؤثر بر موفقیت تعاونی‌های مرتع‌داری هستند. از میان کل عوامل مورد بررسی عوامل مدیریتی و انجام فعالیت‌های جانبی به میزان ۶۰ درصد بیش‌ترین تأثیر را بر موفقیت تعاونی‌ها داشتند. نتایج اولویت‌بندی موانع و محدودیت‌های نشان داد که عدم حمایت مؤثر دولت و دخالت به جای حمایت، ضعف و مشکلات مالی، اصلی‌ترین موانع موفقیت این شرکت‌ها هستند. پیشنهاد می‌شود برنامه‌ای یکپارچه به منظور توانمندسازی مدیران تعاونی‌ها اجرا شود.

کلمات کلیدی: مشارکت، مدیریت، رضایت، سرمایه، آموزش.

۱ - دانش‌آموخته کارشناسی ارشد گروه مهندسی طبیعت و گیاهان دارویی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه تربیت‌حیدریه، خراسان‌رضوی، ایران
۲ - دانشیار گروه مهندسی طبیعت و گیاهان دارویی، دانشکده کشاورزی و منابع طبیعی، دانشگاه تربیت‌حیدریه، خراسان‌رضوی، ایران
۳ - استادیار گروه مهندسی طبیعت و گیاهان دارویی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه تربیت‌حیدریه، خراسان‌رضوی، ایران
(* - نویسنده مسئول: j.farzadmehr@torbath.ac.ir)

مقدمه

توسعه روستایی به عنوان هدف توسعه در بسیاری از کشورهای جهان به ویژه کشورهای در حال توسعه که بخش زیادی از جمعیت آن‌ها در روستاها زندگی می‌کنند مورد تأکید است و در این میان شرکت‌های تعاونی به عنوان ابزاری برای توسعه روستایی مورد توجه قرار گرفته‌اند. تعاونی یا شرکت تعاونی یک واحد اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی است که به وسیله گروهی از افراد جامعه که از خدمات آن استفاده می‌کنند اداره می‌شود و در پی تحصیل منافع هستند که در حالت انفرادی بدست آوردن آن امکان‌پذیر نخواهد بود (عابدی، ۱۳۹۰؛ لاوانگن^۱، ۲۰۲۲). فعالیت این سازمان‌ها مبتنی بر استفاده از منابع درون‌زا در منطقه و ایجاد اشتغال پایدار است که موجب پیشرفت در مناطق روستایی، دستیابی به توزیع بهتر منابع و ارائه خدمات مؤثرتر با ماهیت اجتماعی می‌شود (کریستوبال فرنسی^۲ و همکاران، ۲۰۲۰).

تعاونی‌های مرتع‌داری نیز یکی از انواع تعاونی‌های موجود در کشور بوده که با اهداف نظام‌مند در جهت حفظ و احیای مراتع، جلوگیری از تخریب روزافزون مراتع تشکیل گردیده‌اند (حمیدی^۳ و همکاران، ۲۰۲۲). تأسیس شرکت‌های تعاونی می‌تواند نقش مؤثری در کاهش سرمایه گذاری دولت، ایجاد اشتغال و کسب درآمد از محل فروش محصولات و کاهش هزینه‌های حاصله از عواملی که موجب تخریب جنگل و مرتع می‌شود، جلوگیری از مهاجرت روستائیان به شهرها، تغییر مطلوب شیوه زندگی مردم از طریق واگذاری امور تولیدی مرتبط در قالب شرکت‌های تعاونی، جلوگیری از تجاوز و تخریب عرصه‌های منابع طبیعی و جلوگیری از چرای بیرویه دام، استفاده از تسهیلات بانکی بخش تعاون و سرمایه‌گذاری در بخش‌های جنگل و مرتع در قالب شرکت‌های تعاونی تولید، توسعه و تحکیم مشارکت در تعاون عمومی بین اقشار محروم جامعه داشته باشد (شهرکی و همکاران، ۱۳۹۱). با وجود این که شکل‌گیری نهضت تعاون از فلسفه و چارچوب نظری قوی برخوردار است، حرکت‌های تعاون گونه همراه موفق نخواهد بود. عوامل مختلفی بر موفقیت تعاونی‌ها تأثیرگذار هستند. بدون شک بی‌توجهی به هر یک از این متغیرها می‌تواند تعاونی را از اهداف خود دور کند. به‌طور کلی تعاونی هم در حین تشکیل و هم در طول حیات خود ممکن است دچار موفقیت یا ناکامی شود (مهدیان و همکاران، ۱۳۹۵). به‌طور کلی عوامل مؤثر بر موفقیت شرکت‌های تعاونی را می‌توان به سه دسته طبقه‌بندی کرد. عوامل درون سازمانی، عوامل برون سازمانی و عوامل ساختاری. بررسی‌ها نشان می‌دهد عواملی مانند مدیریت تعاونی، مشارکت اعضا، عامل انسانی، امکانات، کارآفرینی، تسهیلات، همکاری نهادها و سازمان‌ها و محیط کار در موفقیت تعاونی‌ها دخیل هستند. مدیریت و رهبری فعالیت تعاونی‌ها و تنظیم روابط انسانی در این سازمان‌ها اهمیت شایانی دارد، تا جایی که موفقیت تعاونی‌ها تا حد زیادی با شیوه مدیریت علمی رابطه مستقیم دارد. در اغلب موارد مشاهده می‌گردد که تحقق نیافتن اهداف سازمانی و نتایج مطلوب از همکاری گروهی، به علت عدم شایستگی مدیران یا به کار نبردن اصول و روش‌های علمی سازماندهی و مدیریت است. در واقع، می‌توان گفت سنگ‌زیربنای هر تعاونی مدیریت آن است و رشد و پیشرفت تعاونی تا حد زیادی به اعمال مدیریت است (نجفی و همکاران، ۱۳۹۸). مدیرانی که به دلیل ضعف آگاهی نسبت به قانون و مقررات تعاون و شرح وظایف قانونی خود همواره در کارشان دچار اشتباهات و نقایص می‌شوند باعث دور شدن از اهداف شرکت تعاونی می‌گردند و این امر اثرات منفی بر روحیه مشارکت اعضا در تصمیم‌گیری دارد

1- Lawangen
2- Cristobal-Fransi
3- Hamidi

یک شرکت تعاونی بدون توجه به خدمات آموزشی به زودی ویژگی‌هایی را که معرف تعاون است، از دست می‌دهد. آموزش مداوم و هدفمند اعضا و مدیران در زمینه تعاونی کلید موفقیت نهایی تعاونی‌ها به شمار می‌رود. ارائه آموزش، تربیت و اطلاع‌رسانی یکی از هفت اصل تعاون می‌باشد که از سوی اتحادیه بین‌المللی تعاون به تصویب رسیده است (باقری و همکاران، ۱۴۰۴، میرچولی و قربانی، ۱۴۰۴). عوامل فرهنگی-اجتماعی نیز در موفقیت و شکست یک تعاونی مؤثر هستند. بی‌شک، تعاونی‌ها به مهارت‌های مفید ارتباطی به‌منظور ارتباط و تعامل با مشتریان، ارتباط و تعامل با سایر تعاونی‌های تولیدی و استفاده از تجربیات و اطلاعات آن‌ها به‌عنوان عاملی اجتماعی در جهت رسیدن به موفقیت به‌واسطه فضای متحول تجاری و رشد تعاونی‌ها نیازمند هستند (کرمی و آگهی، ۱۳۹۲). به نظر می‌رسد افرادی که دارای سرمایه فرهنگی بیش‌تری هستند، دارای قدرت تطبیق بیشتری با سازمانی که در آن فعالیت می‌کنند، باشند و وجودشان باعث بالا رفتن شانس موفقیت تعاونی‌های تولیدی شود. حضور افرادی که علاقه‌مند به کار جمعی باشند و از تک‌روی بپرهیزند، می‌تواند در تعاونی‌های تولیدی مؤثر باشد. حضور این افراد می‌تواند روحیه مشارکت را در تعاونی‌های تولیدی افزایش دهد و باعث حرکت رو به جلوی آن‌ها شود (زارع شاه آبادی و همکاران، ۱۳۹۴).

در ادامه به برخی مطالعات انجام گرفته در زمینه شرکت‌های تعاونی مرتعداری و دلایل موفقیت و یا شکست آن‌ها اشاره می‌گردد.

و سبب رکود فعالیت در کوتاه‌مدت و خارج شدن تعاونی از گردونه رقابت در دراز مدت می‌شود (نوروزی اجیرلو و همکاران، ۱۴۰۳، هاشمی و همکاران، ۱۳۹۱). یکی دیگر از علت‌های اساسی عدم موفقیت تعاونی این است که تعاونی‌ها در جلب مشارکت و همکاری اعضا به‌عنوان یکی از اصول تعاون موفق نبوده‌اند. مطالعات متعددی نیز در سایر کشورها وجود دارد که بیانگر کاهش مشارکت اعضا در تعاونی‌ها است. در تعاونی‌ها مردم با یکدیگر از طریق روندهای افقی مرتبط هستند و همچنین تعاونی‌ها به‌طور صریح روی تعهد اعضا به انجام وظایف اولیه‌شان و مشارکت متکی هستند. بدون اعتماد و عمل متقابل در میان اعضای این تعهدات با شکست مواجه می‌شود. از این رو مشکلات مربوط به مشارکت اعضا در تعاونی‌ها به‌عنوان مسئله‌ای بسیار مهم نیازمند بررسی و توجه است (فیض‌آبادی و همکاران، ۱۴۰۱). در بخش اقتصادی نیز مشارکت مردم به دو صورت خصوصی و تعاونی صورت می‌گیرد. تنها در نظام تعاونی، سازوکاری داوطلبانه و اختیاری در جهت تجهیز منابع و رسیدن به اهداف گروهی وجود دارد. مؤسسات تعاونی با تجمیع پس‌انداز اندک اعضا و حمایت مالی دولتی، همچنین آموزش اعضا منجر به ارتقاء بهره‌وری نیروی انسانی می‌شود و موجبات افزایش تولید، اشتغال و رشد اقتصادی و اجتماعی را فراهم می‌کند (عبیدی و همکاران، ۱۳۹۱).

اعضا تربیت‌یافته و آموزش‌دیده نیز از عوامل موفقیت شرکت‌های تعاونی هستند. در صورتی که آموزش در تعاونی‌ها به‌طور مستمر صورت گیرد ارتقای توانمندسازی اعضا موجب توسعه منابع انسانی و مشارکت همگانی خواهد گردید و در این رابطه آموزش و ترویج نقش مؤثری را دارا می‌باشد (راج بالا و همکاران، ۱۳۹۱). آموزش به‌عنوان یک زیرساخت اصلی در نظام تعاون مطرح است. در حقیقت،

برای مثال **صادقی و همکاران (۱۳۹۶)** در تحقیق خود به این نتیجه رسیدند که ابعاد محیطی (حمایت‌های دولت، ارتباط با سایر سازمان‌ها، مکان استقرار اتحادیه)، ساختاری (نظام پاداش و ارزیابی عملکرد، حرفه‌ای بودن، نظام مشارکت، نظام بازرسی و کنترل، میزان تمرکز، نظام اطلاعاتی) و محتوایی (اصول مدیریت، آگاهی و تبعیت از اصول تعاون، بازاریابی، فعالیت‌های تحقیق و توسعه، اهداف و راهبرد اتحادیه و ویژگی‌های شخصی) به ترتیب بیش‌ترین تأثیر را در موفقیت اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری استان گلستان دارند. **عبدلهی و نوری‌پور (۱۳۹۶)** در مطالعات خود نشان دادند که از میان عوامل درون‌سازمانی تأثیرگذار بر فعالیت تعاونی‌های مورد مطالعه، عواملی نظیر اعتماد اعضا نسبت به مدیر عامل، اعتماد مدیر عامل نسبت به اعضا و اعتماد اعضا به وعده‌های مسئولین اهمیت بیش‌تری دارد و در میان عوامل برون‌سازمانی عواملی مانند کمک‌های بلاعوض دولت به تعاونی و تأمین بخش زیادی از سرمایه‌ی اولیه توسط دولت مهم‌تر هستند. **میردلمی و مرادی (۱۳۹۶)** در ارزیابی کارآمدی نظام مرتعداری ایران در نیم قرن گذشته به این نتیجه رسیدند که نظام مرتعداری ایران کارآمد نیست. به طوری که سطح مراتع و تولیدات مرتعی کاهش و نارضایتی بهره‌برداران از حرفه‌ی مرتعداری افزایش یافته است. **مه‌دی‌ان و همکاران (۱۳۹۵)** است که عوامل مدیریتی مؤثر بر موفقیت شرکت‌های تعاونی تولید روستایی را مهارت-های انسانی مدیران، مهارت‌های ادراکی مدیران، اعتقاد آن‌ها به مشارکت اعضا در امور شرکت‌ها، سطح تحصیلات و میزان تجربه مدیریتی مدیران بیان کردند. **کاظمیه و همکاران (۱۴۰۲)** موانع توسعه شرکت‌های تعاونی روستایی شهرستان ارومیه بررسی کردند. نتایج نشان داد که عامل فرهنگی-اجتماعی با تبیین ۱۱/۴۱ درصد از تغییرات واریانس به عنوان مهم‌ترین

عامل معرفی شد که پایین بودن دانش حرفه‌ای اعضای تعاونی، اختلافات میزان اعضا و ارکان تعاونی، پایین بودن روحیه مسئولیت‌پذیری در بین اعضا تعاونی از جمله متغیرهای واقع شده در این عامل بودند. **زرین^۱ و همکاران (۲۰۲۳)** در تحقیق خود بیان کردند که وجود مؤسسات تعاونی موجب می‌شود تا اعضای جامعه بتوانند از راهبردهای سازگاری جمعی استفاده کنند و در نتیجه معیشت بهتری داشته باشند. مؤسسات تعاونی توانایی دامداران را برای دسترسی بیشتر به منابع و بازارها با توزیع منافع بین همه اعضا جامعه بهبود می‌بخشد. این مطالعه نتیجه می‌گیرد که همکاری‌های اجتماعی در قالب تعاونی‌ها فرصت‌های جدیدی را برای بهبود وضعیت زندگی در مناطق روستایی ارائه می‌دهد. **آمیکوئرو^۲ و همکاران (۲۰۲۳)** شش دسته از عوامل موفقیت و شکست تعاونی‌ها شامل محیط اجتماعی، کیفیت مدیریت، استراتژی، پایگاه اعضا، تعهد و ویژگی‌های محصولات را شناسایی کردند. نتایج این مقاله نشان می‌دهد که عوامل موفقیت و شکست، هم به زمینه اقتصادی و هم به زمینه جامعه‌شناختی که تعاونی در آن فعالیت می‌کند، مرتبط هستند. به عنوان مثال: عهد اعضا، میزان مشارکت اعضا در تصمیم‌گیری‌های و سیاست‌گذاری و فقدان هویت اعضا برخی از عوامل شکست هستند و به زمینه جامعه‌شناختی تعاونی مربوط می‌شوند. همچنین یک سیستم حقوقی و قضایی حمایتی و قوانین حمایتی تعاونی در موفقیت یک تعاونی نقش دارند.

1- Zeren

2- Amiquero

مؤثر بر میزان موفقیت تعاونی‌های مرتعداری شهرستان خواف،
 ۳- ارزیابی میزان موفقیت تعاونی‌های مرتعداری شهرستان خواف از دیدگاه دو گروه اعضا عادی و هیئت مدیره تعاونی‌ها،
 ۴- بررسی موانع و محدودیت‌های موفقیت تعاونی‌های مرتعداری شهرستان خواف است.

مواد و روش‌ها

معرفی منطقه مورد مطالعه

شهرستان خواف یکی از شهرستان‌های استان خراسان رضوی است و مرکز آن شهر خواف است که در ۲۵۰ کیلومتری جنوب غربی مشهد واقع است. این شهرستان با چهار بخش مرکزی، سنگان، جلگه زوزن، و سلامی و جمعیتی بیش از ۱۱۰ هزار نفر، در نوار مرز شرقی ایران قرار دارد و ۱۲۳ کیلومتر مرز مشترک با کشور افغانستان دارد. در این پژوهش ۳ تعاونی مرتعداری موجود در شهرستان خواف شامل برآباد، نگین بنیاباد و مهرآباد مورد بررسی قرار گرفتند. مشخصات تعاونی‌ها در جدول ۱ ارائه شده است (طرح مرتعداری برآباد، نگین بنیاباد، مهرآباد).

همان‌طور که بیان شد هدف از تحقیق حاضر بررسی میزان موفقیت تعاونی‌های مرتعداری است. از این‌رو متغیر وابسته تحقیق، میزان موفقیت در عملیات مرتعداری است که در قالب طیف لیکرت و با ۹ زیر گویه ترکیب و محاسبه شد. متغیرهای مستقل تحقیق نیز عبارتند از ویژگی‌های فردی افراد مورد بررسی، مشخصات تعاونی، عوامل آموزشی-ترویجی، عوامل مدیریتی، عوامل اجتماعی-فرهنگی، فعالیت‌های جانبی تعاونی.

مون^۱ و همکاران (۲۰۲۰) در مقاله خود با عنوان تعاونی راهبردی برای توسعه پایدار در کشورهای در حال توسعه، ترکیبی از عوامل، مانند کمبود اعضا هیئت مدیره و ظرفیت اعضا؛ عدم تصمیم‌گیری منطقی، شکست در بازاریابی، کمبود زیرساخت‌ها، دارایی‌ها و بودجه و عدم حمایت و نظارت را در موفقیت و شکست تعاونی‌ها مؤثر دانستند. اعضای هیئت مدیره نقش خود به درستی ایفا نمی‌کنند و اعضا در فعالیت‌های اقتصادی و سازمانی تعاونی شرکت نکردند. آهادو^۲ و همکاران (۲۰۲۲) عوامل موفقیت تعاونی‌های روستایی در گرجستان را مورد بررسی قرار دادند. آن‌ها بیان کردند که عوامل تعیین‌کننده موفقیت شامل اندازه تعاونی، نسبت حضور زنان در تعاونی، حضور خانواده‌ها، مشارکت فعال در تعاونی و نوع محصولات کشت شده است. با این حال، نتایج تحت تأثیر استراتژی‌های سازمان‌های غیردولتی در طول تأسیس تعاونی‌ها قرار دارند. مشارکت فعال اعضا در امور گروهی، رابطه مثبتی با موفقیت نشان می‌دهد، در حالی که میانگین سنی اعضا، تأثیر منفی نشان می‌دهد. این مسئله بر لزوم مشارکت کشاورزان جوان فعال در تعاونی‌های روستایی تأکید می‌کند.

شهرستان خواف دارای سه تعاونی مرتعداری است و از طرفی با کمبود سطح مراتع و وضعیت نامناسب آن‌ها نیز مواجه است. بنابراین مدیریت صحیح مراتع این منطقه به‌منظور جلوگیری از تخریب بیشتر آن‌ها حائز اهمیت است. از جمله عواملی که به این مسئله کمک خواهد کرد وجود تعاونی‌های موفق در این منطقه است. بنابراین لازم است تا موانع و محدودیت‌های موفقیت این تعاونی‌ها بررسی گردد. از این‌رو اهداف تحقیق حاضر شامل ۱- بررسی نقش تعاونی‌های مرتعداری در اصلاح مراتع شهرستان خواف، ۲- بررسی عوامل

1- Moon

2- Ahado

جامعه و نمونه آماری و روش نمونه‌گیری

جامعه آماری مربوط به اعضا تعاونی‌های مرتعداری شهرستان خواف شامل ۴۴۳ نفر و جامعه آماری مربوط به مدیران تعاونی‌ها نیز شامل ۱۸ نفر از تعاونی‌های مرتعداری برآباد، نگین بنیاباد و مهرآباد هستند. در این تحقیق برای تعیین حجم نمونه اعضا تعاونی‌ها از فرمول کوکران استفاده شد (رابطه ۱).

$$n = \frac{\frac{z^2 pq}{d^2}}{1 + \frac{1}{N} \left(\frac{z^2 pq}{d^2} - 1 \right)} \quad (1)$$

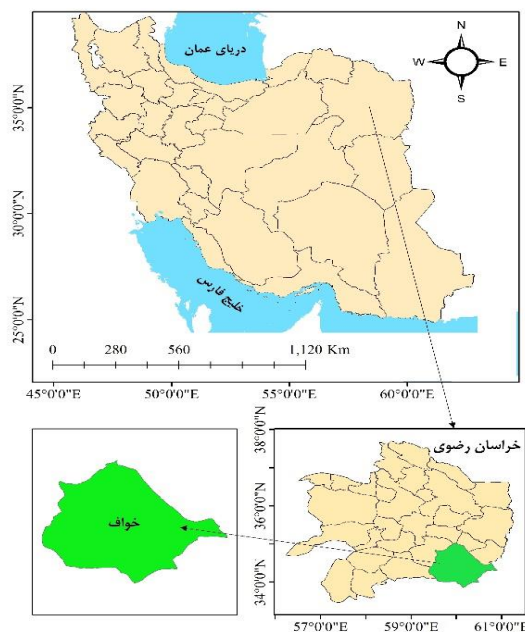
که n حجم نمونه، N حجم جمعیت آماری (۴۴۳)، t یا z درصد خطای معیار ضریب اطمینان قابل قبول (z در سطح خطای ۰/۰۵ مساوی ۱/۹۶)، p درصد توزیع صفت در جامعه

یعنی نسبت افرادی است که دارای صفت مورد مطالعه هستند (حداکثر مقدار ۰/۵)، q درصد افرادی است که فاقد صفت مورد مطالعه هستند (حداکثر مقدار ۰/۵) و d درجه اطمینان یا دقت احتمالی (۰/۰۵) مطلوب است (رستم‌پور و افتخاری، ۱۴۰۱).

به منظور انجام نمونه‌گیری از میان جامعه آماری اعضا تعاونی‌ها از روش نمونه‌گیری تصادفی-طبقه‌ای استفاده شد. مدیران تعاونی‌ها نیز به دلیل تعداد کم همه مورد سرشماری قرار گرفتند. بنابراین تعداد نمونه آماری مورد بررسی در بخش اعضا تعاونی‌های مرتعداری شهرستان خواف ۸۰ نفر و در بخش مدیران تعاونی‌های مرتعداری ۱۸ نفر بودند و در مجموع ۹۸ نفر به عنوان نمونه آماری، مورد مطالعه قرار گرفتند.

جدول ۱- مشخصات تعاونی‌های مورد مطالعه در شهرستان خواف

نام تعاونی	سال تأسیس	مساحت کل	مساحت اراضی ملی	مساحت مستثنیات	تعداد اعضا
برآباد	۱۳۷۹	۹۷۵۳/۱۸	۹۴۸۸/۱۵	۲۶۵/۰۵	۱۴۶
نگین بنیاباد	۱۳۹۴	۲۰۳۷۶/۳۸۵۵	۱۹۱۲۸/۷۶	۱۲۴۷/۶۱۷۷	۸۱
مهرآباد	۱۳۹۰	۹۳۲۳/۸	۸۷۲۵/۶	۵۹۸/۲	۲۱۶

شکل ۱- موقعیت منطقه مورد مطالعه

که α تعداد گویه‌ها، σ^2 واریانس جمع نمره‌های هر پاسخگو، σ^2_i واریانس نمرات مربوط به گویه شماره i است (شهرکی و همکاران، ۱۴۰۱).

تجزیه و تحلیل داده‌ها

داده‌ها در دو قسمت آمار توصیفی و آمار استنباطی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند.

در قسمت آمار توصیفی و به‌منظور بررسی ویژگی‌های فردی و بیان مشخصات تعاونی‌های مرتع‌داری شهرستان خواف از جداول توزیع فراوانی، درصد فراوانی، درصد تجمعی، کمینه و بیشینه، میانگین و انحراف معیار استفاده شد. برای اولویت‌بندی بین متغیرها، از آزمون فریدمن استفاده شد. کاربرد آزمون فریدمن هنگامی است که نظرات یک گروه در چند زمینه بررسی شود و بر اساس نظرات افراد گروه، اولویت‌های مولفه‌های مورد مطالعه رتبه‌بندی شود. هنگامی که سطح معنی‌داری کم‌تر از سطح خطا باشد، فرض صفر رد می‌شود؛ یعنی میانگین‌ها تفاوت معنادار دارند و بر اساس مقدار فریدمن، عوامل رتبه‌بندی می‌شود. هنگامی که سطح معنی‌داری بیشتر از سطح خطا باشد، فرض یک رد می‌شود. اگر میانگین‌ها تفاوت معناداری نداشته باشند رتبه‌بندی صورت نمی‌گیرد. همچنین برای اولویت‌بندی و طبقه‌بندی گویه‌ها از ضریب تغییرات و میانگین استفاده شد. هر چه مقدار میانگین بیش‌تر باشد، گویه دارای اولویت بالاتر و برعکس هرچه مقدار میانگین کم‌تر باشند اولویت پایین‌تر به آن تعلق گرفته است (نعیمیان و همکاران، ۱۴۰۲).

به‌منظور بررسی عوامل مؤثر بر میزان موفقیت تعاونی‌های مرتع‌داری ابتدا از ضرایب همبستگی پیرسون و مقدار کای اسکوتر استفاده شد. سپس با کمک رگرسیون گام به گام عوامل مؤثر استخراج شدند. همچنین به‌منظور ارزیابی میزان موفقیت

گردآوری اطلاعات به‌صورت پرسشنامه‌ای می‌باشد. پرسشنامه در ۹ بخش جداگانه شامل ۱- ویژگی‌های فردی اعضا عادی و مدیران تعاونی‌های مرتع‌داری شهرستان خواف، ۲- مشخصات تعاونی، ۳- بررسی میزان موفقیت تعاونی‌ها در هر یک از عملیات مرتع‌داری، ۴- نقش عوامل آموزشی- ترویجی را بر میزان موفقیت تعاونی‌های مرتع‌داری در اصلاح مراتع، ۵- بررسی نقش عوامل مدیریتی بر موفقیت شرکت‌های تعاونی درخصوص اصلاح مراتع، ۶- نقش عوامل اجتماعی- فرهنگی بر موفقیت شرکت‌های تعاونی درخصوص اصلاح مراتع، ۷- میزان صلاحیت مدیریتی مدیر تعاونی، ۸- بررسی موانع و محدودیت‌های موجود در موفقیت تعاونی‌های مرتع‌داری در اصلاح مراتع و ۹- از دیدگاه افراد مورد بررسی، فعالیت‌های جانبی تعاونی‌ها را مورد مطالعه قرار داد. برای اولویت‌بندی و استخراج گویه‌های سنجش معیارهای موفقیت تعاونی‌ها، باتوجه به بررسی و تحلیل نتایج مطالعات و تحقیقات داخلی و خارجی، در قالب پرسشنامه توسط پنل تخصصی مورد سنجش و بررسی اولیه قرار گرفت. در نهایت با تجزیه و تحلیل نظرهای پنل تخصصی و اولویت‌بندی گویه‌های مورد بررسی ۵ گویه در پرسشنامه نهایی و در قالب طیف پنج گزینه‌ای لیکرت شامل خیلی کم، کم، متوسط، زیاد و خیلی زیاد مورد بررسی قرار گرفتند (نعیمیان و همکاران، ۱۴۰۲).

روایی و پایایی

پس از استخراج داده‌ها مورد آزمون قرار گرفت. به‌منظور آزمون پایایی پرسشنامه تعداد ۳۰ پرسشنامه در اختیار افرادی خارج از نمونه‌ی مورد مطالعه اما از جامعه‌ی آماری قرار گرفت. سپس داده‌ها وارد نرم‌افزار SPSS25 شد و ضریب آلفای کرونباخ داده‌ها محاسبه گردید. مقدار آلفای کرونباخ طبق رابطه ۲ محاسبه شد.

$$\alpha = \frac{K}{K-1} \left(1 - \frac{\sum_{i=1}^K \sigma_i^2}{\sigma^2} \right) \quad (2)$$

جدول ۲ و ۳ ارائه شده است. میانگین سنی افراد نمونه آماری حدود ۴۹/۱۲ سال است که کمترین سن ۲۷ و بیشترین ۸۵ سال است. اکثر افراد مورد مطالعه مردان متأهل هستند. بیش تر افراد عضو عادی تعاونی و ۱۸ نفر از هیئت مدیره‌ی تعاونی‌های مرتع‌داری شهرستان خواف بودند. همچنین اکثر افراد سواد در سطح ابتدایی داشته‌اند (۴۰/۸ درصد) و تعاونی را در افزایش درآمد خود بی‌تأثیر می‌دانند.

تعاونی‌های مرتع‌داری از دیدگاه دو گروه اعضا عادی و مدیران تعاونی‌های مرتع‌داری از آزمون t استیودنت استفاده شد.

نتایج

بررسی پایایی پرسشنامه

مقدار میانگین ضریب آلفای کرونباخ ۰/۹۱ است که نشان‌دهنده پایایی مناسب پرسشنامه مورد بررسی است.

آمار توصیفی

مشخصات فردی و مشخصات مربوط به تعاونی در قالب

جدول ۲- ویژگی‌های فردی اعضاء تعاونی‌های مرتع‌داری مورد بررسی

متغیرها	گویه‌ها	فراوانی	درصد	متغیرها	گویه‌ها	فراوانی	درصد
جنسیت	زن	۱	۱	وضعیت تأهل	متأهل	۹۷	۹۹
	مرد	۹۷	۹۹		مجرد	۱	۱
سطح تحصیلات	بی‌سواد	۶	۶/۱	وضعیت شغلی	مدیر تعاونی	۱۸	۱۸/۴
	ابتدایی	۴۰	۴۰/۸		عضو عادی	۸۰	۸۱/۶
	راهنمایی	۲۵	۲۵/۵	افزایش درآمد پس از عضویت در تعاونی	خیلی کم	۲	۲
	دبیرستان	۱۲	۱۲/۲		کم	۷	۷/۱
	دیپلم	۱۱	۱۱/۲		بی‌تأثیر	۵۰	۵۱
	فوق دیپلم	۲	۲		زیاد	۳۹	۳۹/۸
لیسانس و بالاتر	۲	۲					

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول ۳- مشخصات تعاونی‌های مرتع‌داری شهرستان خواف از دیدگاه افراد مورد مطالعه

متغیرها	گویه‌ها	فراوانی	درصد	متغیرها	گویه‌ها	فراوانی	درصد
ارتباط با سایر تعاونی‌های مرتع‌داری	خیلی کم	۳۳	۳۳/۶	ارتباط با اداره منابع طبیعی	خیلی کم	۲۵	۳۵/۷
	کم	۴۷	۴۸		کم	۵۷	۵۸/۲
	متوسط	۱۵	۱۵/۳		متوسط	۵	۵/۱
	زیاد	۳	۳/۱		زیاد	۱	۱
رضایت از عملکرد تعاونی	خیلی کم	۱۹	۱۹/۴	همکاری مالی با تعاونی	خیلی کم	۳	۳/۱
	کم	۶۹	۷۰/۴		کم	۲۲	۲۲/۴
	متوسط	۶	۶/۱		بی‌تأثیر	۳۷	۳۷/۸
	زیاد	۴	۴/۱		زیاد	۳۶	۳۶/۷
شرکت در کلاس‌های آموزشی	خیلی کم	۷	۷/۱	مشارکت در تصمیم‌گیری‌های تعاونی	خیلی کم	۱	۱
	کم	۵۱	۵۲		کم	۳۰	۳۰/۶
	متوسط	۳۲	۳۲/۷		بی‌تأثیر	۳۰	۳۰/۶
	زیاد	۷	۷/۱		زیاد	۳۶	۳۶/۷
دریافت وام از تعاونی مرتع‌داری	خیلی زیاد	۱	۱	اساس‌نامه‌ی تعاونی	خیلی زیاد	۱	۱
	بلی	۶	۶/۱		سازمان تعاون روستایی	۱	۱
	خیر	۹۲	۹۳/۹		وزارت تعاون	۹۷	۹۹
	بلی	.....	.....		بلی	۹۷	۹۹
بیمه توسط تعاونی مرتع‌داری	خیر	۹۸	۱۰۰	بیمه مرتع	خیر	۱	۱
	بلی	.....	.....		بلی	۹۷	۹۹

منبع: یافته‌های پژوهش

نمره خیلی کم ندارند و اکثر افراد گزینه‌ی صلاحیت زیاد را در مورد مدیران تعاونی‌ها انتخاب کردند. همچنین توانایی برقراری ارتباط مناسب و مؤثر با مرتعداران به‌عنوان اصلی‌ترین صلاحیت مدیران تعاونی‌های مرتعداری شهرستان خواف انتخاب گردید. این در حالی است که آشنایی با اصول مدیریت تعاونی مرتعداری رتبه آخر را دارد.

بررسی مشخصات تعاونی‌های مرتعداری شهرستان خواف نشان داد که ارتباط تعاونی‌های مورد بررسی با سایر تعاونی‌های مرتعداری در بیش‌تر موارد از دیدگاه افراد مورد مطالعه، کم و خیلی کم است. همچنین ارتباط با اداره منابع طبیعی هم در اکثر موارد خیلی کم و کم است.

بر اساس نتایج ارائه شده در جدول ۴، از دیدگاه افراد مورد مطالعه، مدیران از نظر هیچ‌یک از صلاحیت‌های مورد مطالعه

جدول ۴- اولویت‌بندی صلاحیت‌های مدیریتی مدیران تعاونی‌های مرتعداری از دیدگاه افراد مورد مطالعه

اولویت‌ها	درصد ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین رتبه‌ای	صلاحیت‌های مدیریتی
۱	۱۹/۴۵	۰/۷۸	۴/۰۱	توانایی برقراری ارتباط مناسب و مؤثر با مرتعداران
۲	۲۰	۰/۸۰	۴	آشنایی با دانش بومی و محلی در زمینه مرتعداری
۳	۲۰/۰۵	۰/۸۰	۳/۹۹	توانایی بر نظارت و ارزشیابی بر فعالیت‌های مرتعداری
۴	۲۰/۵۵	۰/۸۲	۳/۹۹	تهیه و تدوین گزارشات مربوط به تعاونی
۴	۲۰/۵۵	۰/۸۲	۳/۹۹	توانایی رهبری و هدایت مرتعداران منطقه
۵	۲۲/۵۳	۰/۸۹	۳/۹۵	آشنایی با مباحث نوین پیرامون مدیریت مرتع
۶	۲۳/۰۴	۰/۹۱	۳/۹۵	توانایی تدوین برنامه‌های آموزشی برای مرتعداران
۷	۲۳/۴۱	۰/۹۲	۳/۹۳	آشنایی با اصول مدیریت تعاونی مرتعداری

منبع: یافته‌های پژوهش

از سایر فعالیت‌ها توسط بر عملکرد تعاونی تأثیرگذار است و به‌عنوان اولین اولویت فعالیت جانبی تعاونی‌های مرتعداری شهرستان خواف اعلام در نظر گرفته می‌شود. این در حالی است که پرورش زنبور عسل رتبه‌ی آخر را به خود اختصاص داده است.

نتایج بررسی و اولویت‌بندی فعالیت‌های جانبی تعاونی در جدول ۵ ارائه شده است. نتایج تحقیق نشان داد که اکثر افراد معتقد هستند که از میان فعالیت‌های جانبی مورد بررسی (تولید محصولات دامی، تولید مواد لبنی، جمع‌آوری محصولات فرعی، کشت قارچ و پرورش زنبور عسل) تولید محصولات دامی بیش

جدول ۵- اولویت‌بندی فعالیت‌های جانبی تعاونی‌های مرتعداری شهرستان خواف از دیدگاه افراد مورد مطالعه

اولویت‌ها	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین	فعالیت‌های جانبی تعاونی
۱	۱۹/۷۴	۰/۷۶	۳/۸۵	تولید محصولات دامی
۲	۲۰/۰۵	۰/۷۷	۳/۸۴	جمع‌آوری محصولات فرعی
۳	۲۰/۷۳	۰/۷۹	۳/۸۱	تولید مواد لبنی
۴	۲۶/۶۶	۰/۹۶	۳/۶۰	کشت قارچ
۵	۲۷/۹۳	۱	۳/۵۸	پرورش زنبور عسل

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول ۶- اولویت‌بندی عوامل آموزشی و ترویجی مؤثر بر موفقیت تعاونی‌های مرتع‌داری شهرستان خواف از دیدگاه افراد مورد مطالعه

اولویت‌ها	عوامل آموزشی و ترویجی	میانگین	انحراف معیار	ضریب تغییرات
۱	بازدیدهای ترویجی	۳/۹۸	۰/۹۵	۲۳/۸۷
۲	تماس با مروجان منابع طبیعی	۴/۱۳	۱	۲۴/۲۱
۳	کلاس‌های آموزشی و ترویجی	۳/۹۵	۰/۹۹	۲۵/۳۸
۴	کارگاه آموزشی	۳/۹۴	۱/۰۱	۲۵/۶۳
۵	برنامه‌های آموزشی تلویزیون	۳/۸۳	۱/۱۹	۳۱/۰۷
۶	نمایش فیلم‌های ترویجی	۳/۷۸	۱/۲۴	۳۲/۸۰
۷	توزیع نشریه‌های ترویجی و بروشور	۳/۷۵	۱/۲۸	۳۴/۱۳
۸	برنامه‌های آموزشی رادیویی	۳/۷۴	۱/۳۱	۳۵/۲۹

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول ۷- اولویت‌بندی عوامل مدیریتی تعاونی‌های مرتع‌داری شهرستان خواف از دیدگاه افراد مورد مطالعه

اولویت‌ها	عوامل مدیریتی	میانگین	انحراف معیار	ضریب تغییرات
۱	آشنایی مدیر با اصول مدیریت مرتع‌داری	۰/۸۱	۴/۰۶	۱۹/۹۵
۱	آشنایی مدیر با شیوه‌های عملیاتی مختلف اصلاح مراتع	۰/۸۱	۴/۰۶	۱۹/۹۵
۳	دوام و ثبات در مدیریت تعاونی مرتع‌داری	۰/۸۳	۴/۰۶	۲۰/۴۴
۴	تجربه و تخصص مدیر تعاونی مرتع‌داری	۰/۸۵	۴/۰۵	۲۰/۹۹
۵	مشارکت فعال اعضا در تصمیم‌گیری‌های تعاونی	۰/۸۶	۴/۰۴	۲۱/۲۹
۶	ایجاد انگیزه مدیر جهت مشارکت اعضا در تعاونی	۰/۸۸	۴/۰۲	۲۱/۸۹
۷	نحوه مدیریت مالی تعاونی‌های مرتع‌داری	۰/۹۰	۴/۰۲	۲۲/۳۹
۸	آشنایی با شیوه‌های جلب مشارکت مردم در اصلاح مراتع	۰/۹۱	۴/۰۴	۲۲/۵۲
۹	ارائه عملکرد شرکت توسط مدیر به اعضا تعاونی	۰/۹۱	۴	۲۲/۷۵
۹	استفاده از تجارب تعاونی‌های دیگر	۰/۹۱	۴	۲۲/۷۵
۱۰	کمک مدیران به تفاهم و تقویت روح همکاری در تعاونی	۰/۹۲	۴/۰۱	۲۲/۹۴

رتبه‌ی آخر را دارد.

بر اساس نتایج ارائه شده در جدول ۸، از میان عوامل اجتماعی- فرهنگی ارتباط فعال و مؤثر بین تعاونی‌های مرتع‌داری و سطح تحصیلات مدیران تعاونی از جمله مهم‌ترین عوامل اجتماعی- فرهنگی مؤثر بر موفقیت تعاونی‌های مرتع‌داری شهرستان خواف هستند. همچنین از دیدگاه افراد شرکت‌کننده در تحقیق، بیمه شدن اعضا توسط تعاونی رتبه آخر را در بین عوامل اجتماعی- فرهنگی مؤثر بر موفقیت تعاونی‌های مرتع‌داری را دارد.

بر اساس نتایج ارائه شده در جدول ۶، بازدیدهای ترویجی، تماس با مروجان منابع طبیعی و کلاس‌های آموزشی و ترویجی سه فعالیت آموزشی و ترویجی هستند بیش‌ترین تأثیر را در موفقیت تعاونی‌ها دارند. در حالی که برنامه‌های آموزشی رادیویی در رتبه آخر قرار گرفته است.

بر اساس دیدگاه افراد مورد مطالعه، آشنایی مدیر با اصول مدیریت مرتع‌داری و شیوه‌های عملیاتی مختلف اصلاح مراتع به طور مشترک رتبه‌ی اول را در میزان اثرگذاری بر موفقیت تعاونی‌های مرتع‌داری شهرستان خواف کسب کردند. در حالی که کمک مدیران به تفاهم و تقویت روح همکاری در تعاونی

جدول ۸- اولویت‌بندی عوامل اجتماعی- فرهنگی تعاونی‌های مرتعداری شهرستان خواف از دیدگاه افراد مورد مطالعه

اولویت‌ها	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین	عوامل اجتماعی- فرهنگی
۱	۲۰/۶۴	۰/۸۴	۴/۰۷	ارتباط فعال و مؤثر بین تعاونی‌های مرتعداری
۲	۲۱/۷۳	۰/۸۸	۴/۰۵	سطح تحصیلات مدیران تعاونی
۳	۲۴/۸۷	۰/۹۹	۳/۹۸	علاقه اعضا به تعاونی‌های مرتعداری
۳	۲۴/۸۷	۰/۹۹	۳/۹۸	سطح تحصیلات اعضا تعاونی
۴	۲۵/۱۲	۱	۳/۹۸	احساس مسئولیت اعضا نسبت به تعاونی
۵	۲۶/۹۰	۱/۰۶	۳/۹۴	میزان آگاهی افراد از اهداف و فواید تعاونی
۶	۲۸/۵۷	۱/۱۲	۳/۹۲	تجربه اعضا در خصوص مرتعداری
۷	۳۰/۷۷	۱/۲۰	۳/۹۰	بیمه شدن اعضا توسط تعاونی

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول ۹- بررسی میزان موفقیت تعاونی‌های مرتعداری شهرستان خواف در اصلاح مراتع از دیدگاه افراد مورد مطالعه

درصد	فراوانی	گویه‌ها	عملیات مرتعداری	درصد	فراوانی	گویه‌ها	عملیات مرتعداری
.....	.....	خیلی ضعیف		.....	.....	خیلی ضعیف	
.....	.....	ضعیف		.....	.....	ضعیف	
۸/۲	۸	متوسط	فرق مراتع	۹/۲	۹	متوسط	رعایت نحوه چراندن دام در مرتع
۵۱	۵۰	خوب		۵۰	۴۹	خوب	
۴۰/۸	۴۰	خیلی خوب		۴۰/۸	۴۰	خیلی خوب	
.....	.....	خیلی ضعیف		.....	.....	خیلی ضعیف	
۳/۱	۳	ضعیف		.....	.....	ضعیف	
۸/۲	۸	متوسط	کود پاشی مراتع	۹/۲	۹	متوسط	جلوگیری از فرسایش در مرتع
۵۰	۴۹	خوب		۵۰	۴۹	خوب	
۳۸/۷	۳۸	خیلی خوب		۴۰/۸	۴۰	خیلی خوب	
.....	.....	خیلی ضعیف		.....	.....	خیلی ضعیف	
۲	۲	ضعیف		۱	۱	ضعیف	
۷/۱	۷	متوسط	ذخیره نزولات آسمانی در مراتع	۷/۱	۷	متوسط	بذر پاشی مراتع
۵۱	۵۰	خوب		۵۱	۵۰	خوب	
۳۹/۸	۳۹	خیلی خوب		۴۰/۸	۴۰	خیلی خوب	
۴/۱	۴	خیلی ضعیف		.....	.....	خیلی ضعیف	
۱۳/۲	۱۳	ضعیف		.....	.....	ضعیف	
۷/۱	۷	متوسط	تبدیل دیمزار به مراتع	۸/۲	۸	متوسط	بوته کاری مراتع
۳۷/۸	۳۷	خوب		۵۱	۵۰	خوب	
۳۷/۸	۳۷	خیلی خوب		۴۰/۸	۴۰	خیلی خوب	
		خیلی ضعیف		۲	۲	خیلی ضعیف	
		ضعیف		۸/۲	۸	ضعیف	
		متوسط		۵۰	۴۹	متوسط	جلوگیری از تبدیل مراتع به اراضی کشاورزی
		خوب		۳۹/۸	۳۹	خوب	
		خیلی خوب				خیلی خوب	

منبع: یافته‌های پژوهش

شهرستان خواف

آمار استنباطی

نتایج تحقیق ارائه شده در جدول ۹ نشان می‌دهد که از نظر

بررسی نقش تعاونی‌های مرتعداری در اصلاح مراتع

افراد شرکت کننده در تحقیق، تعاونی‌های مرتع‌داری شهرستان خواف در انجام عملیات اصلاح مراتع موفق بوده‌اند. در اکثر موارد افراد گزینه‌ی خوب و خیلی خوب را انتخاب کرده‌اند. همچنین تنها در دو مورد جلوگیری از تبدیل مراتع به اراضی کشاورزی و تبدیل دیمزار به مراتع، افراد عملکرد تعاونی خود را ضعیف ارزیابی کرده‌اند.

بررسی عوامل مؤثر بر میزان موفقیت تعاونی‌های مرتع‌داری شهرستان خواف
بر اساس جداول ۱۰ و ۱۱، نتایج نشان می‌دهد متغیرهای نسبی و رتبه‌ای با میزان موفقیت تعاونی‌های مرتع‌داری شهرستان خواف همبستگی معنی‌داری را دارند و بنابراین وارد

معادله‌ی رگرسیون گام به گام خواهند شد. از بین متغیرهای اسمی وارد شده تنها دو متغیر جنسیت و وضعیت تأهل با میزان موفقیت تعاونی‌های مرتع‌داری شهرستان خواف ارتباط معنی‌داری داشته و وارد معادله‌ی رگرسیونی می‌شوند (جدول ۱۱).

بر اساس نتایج ارائه شده در جدول ۱۲، از بین ۱۵ متغیر مستقل که وارد معادله‌ی رگرسیونی شدند، تنها دو متغیر عوامل مدیریتی و انجام فعالیت‌های جانبی در مدل رگرسیونی باقی مانده و ۶۰ درصد از میزان موفقیت تعاونی‌های مرتع‌داری شهرستان خواف از دیدگاه افراد مورد مطالعه به این دو عامل بستگی دارد.

جدول ۱۰- بررسی ارتباط بین متغیرهای مستقل (نسبی و رتبه‌ای) با میزان موفقیت تعاونی‌های مرتع‌داری شهرستان خواف

متغیرها	ضرایب همبستگی	متغیرها	ضرایب همبستگی
سن	۰/۳۱**	ارتباط با اداره منابع طبیعی	-۰/۲۵*
سطح تحصیلات	-۰/۳۰**	شرکت در کلاس‌های آموزشی	-۰/۵۲**
افزایش درآمد پس از عضویت در تعاونی	-۰/۳۴**	عوامل آموزشی - ترویجی	۰/۵۹**
رضایت از عملکرد تعاونی	-۰/۳۱**	عوامل مدیریتی	۰/۵۹**
مشارکت در تصمیم‌گیری‌های تعاونی	-۰/۳۹**	عوامل اجتماعی - فرهنگی	۰/۵۵**
همکاری مالی با تعاونی	-۰/۳۸**	میزان صلاحیت مدیر تعاونی	۰/۵۲**
ارتباط با سایر تعاونی‌های مرتع‌داری	-۰/۲۸**		

* و ** به ترتیب معنی‌داری در سطح ۰/۰۱ و ۰/۰۰۱ را نشان می‌دهد.

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول ۱۱- بررسی ارتباط بین متغیرهای مستقل (اسمی) تحقیق با میزان موفقیت تعاونی‌های مرتع‌داری شهرستان خواف

متغیرها	مقدار کای اسکوائر (χ^2)	درجه آزادی	سطح معنی‌داری
جنسیت	۴۸/۴۹	۱۰	۰/۰۰۰**
وضعیت تأهل	۴۸/۴۹	۱۰	۰/۰۰۰**
وضعیت شغلی	۶/۱۶	۱۰	۰/۸۰
دریافت وام از تعاونی مرتع‌داری	۳/۲۲	۱۰	۰/۹۸
اساس‌نامه‌ی تعاونی	۱/۶۶	۱۰	۰/۹۹
بیمه مرتع	۱/۷۴	۱۰	۰/۹۹

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول ۱۲- بررسی عوامل مؤثر بر میزان موفقیت تعاونی‌های مرتعداری شهرستان خواف

متغیرها	B	خطای استاندارد	Beta	مقدار t	سطح معنی‌داری	آماره‌های بررسی هم‌خطی Tolerance VIF
مقدار ثابت	۱/۵۸	۰/۲۳	.....	۶/۸۱	۰/۰۰۰	.....
عوامل مدیریتی	۰/۴۹	۰/۰۶	۰/۶۲	۷/۶۳	۰/۰۰۰	۱/۵۹
انجام فعالیت‌های جانبی	۰/۱۹	۰/۰۷	۰/۲۲	۲/۷۷	۰/۰۰۷	۱/۵۹

یافته‌های تحقیق: $R^2 = ۰/۶۰$

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول ۱۳- مقایسه‌ی میزان موفقیت تعاونی‌های مرتعداری شهرستان خواف

متغیر وابسته	نمونه‌های آماری	تعداد	میانگین	انحراف معیار	مقدار t	سطح معنی‌داری
میزان موفقیت تعاونی‌های مرتعداری	اعضا عادی	۸۰	۴/۲۱	۰/۶۶	۱/۵۰	۰/۱۴
	هیئت مدیره تعاونی‌ها	۱۸	۴/۴۷	۰/۶۶		

منبع: یافته‌های پژوهش

بررسی موانع و محدودیت‌های موفقیت تعاونی‌های

مرتعداری شهرستان خواف

بر اساس نتایج جدول ۱۴، عدم حمایت دولت از تعاونی‌های

مرتعداری، عدم همکاری بخش دولتی با تعاونی‌های مرتعداری

و ضعف مالی تعاونی‌های مرتعداری اصلی‌ترین موانع و

محدودیت‌های موفقیت تعاونی‌ها است. این در حالی است که

عدم وجود اتحادیه‌های پویا در خصوص مرتعداری و عدم ارتباط

تعاونی‌های با سازمان‌ها و ارگان‌های ذی‌ربط کم‌ترین اولویت‌ها

را به دست آوردند.

مقایسه میزان موفقیت تعاونی‌های مرتعداری شهرستان

خواف از دیدگاه دو گروه اعضا عادی و هیئت مدیره

تعاونی‌ها

به‌منظور مقایسه میزان موفقیت تعاونی‌های مرتعداری

شهرستان خواف از دیدگاه دو گروه اعضا عادی و هیئت مدیره

تعاونی‌ها، مقدار t محاسبه شد و نتایج در جدول ۱۳ ارائه شد.

همان‌طور که نتایج نشان می‌دهد بین میزان موفقیت تعاونی‌های

مرتعداری شهرستان خواف تفاوت معنی‌داری وجود ندارد.

جدول ۱۴- اولویت‌بندی موانع و محدودیت‌های موفقیت تعاونی‌های مرتعداری شهرستان خواف از دیدگاه افراد شرکت‌کننده

اولویت‌ها	موانع و محدودیت‌ها	میانگین	انحراف معیار	درصد ضریب تغییرات
۱	عدم حمایت دولت از تعاونی‌های مرتعداری	۴/۲۱	۰/۶۵	۱۵/۴۴
۲	عدم همکاری بخش دولتی با تعاونی‌های مرتعداری	۴/۱۵	۰/۶۶	۱۵/۹۰
۳	ضعف مالی تعاونی‌های مرتعداری	۴/۱۲	۰/۶۸	۱۶/۵۰
۴	عدم وجود نیروی متخصص	۴/۱۴	۰/۶۹	۱۶/۶۷
۵	نامناسب بودن آموزش در تعاونی‌های مرتعداری	۴/۱۱	۰/۷۰	۱۷/۰۳
۶	عدم استفاده از پتانسیل‌های موجود	۴/۱۰	۰/۷۱	۱۷/۳۱
۷	عدم پرداخت تسهیلات اعتباری	۴/۱۱	۰/۷۲	۱۷/۵۲
۸	پایین بودن سطح سواد اعضا	۴/۱۰	۰/۷۲	۱۷/۵۶
۹	کمبود امکانات و ماشین‌آلات مرتعی	۴/۱۲	۰/۷۳	۱۷/۷۲
۱۰	عدم تأمین سوخت جایگزین برای اعضا تعاونی‌ها	۴/۱۱	۰/۷۴	۱۸
۱۱	عدم ارتباط تعاونی‌های با سازمان‌ها و ارگان‌های ذی‌ربط	۴/۰۷	۰/۷۵	۱۸/۴۳
۱۲	عدم وجود اتحادیه‌های پویا در خصوص مرتعداری	۴/۰۴	۰/۷۷	۱۹/۰۶

منبع: یافته‌های پژوهش

بحث

نتایج نشان داد که از دیدگاه افراد شرکت کننده در تحقیق، میزان موفقیت تعاونی‌های مرتعداری شهرستان خواف با میانگین ۴/۲۶ در حد خوب گزارش شده است. البته بین دیدگاه دو گروه اعضا عادی و هیئت مدیره تعاونی‌ها تفاوت معنی‌داری از نظر میزان موفقیت تعاونی‌ها وجود ندارد و به عبارت دیگر هر دو گروه نظر مشابهی را دارند. نتایج مطالعات محققانی همچون **شهرکی و همکاران (۱۳۹۱)** در خصوص تعاونی‌های مرتعداری استان گلستان نیز عملکرد و اثربخشی تعاونی را در حد متوسط و متوسط به بالا گزارش کرده‌اند. هر چند مطالعات **کرمی دهکردی و رضایی مقدم (۱۳۹۵)** که شرکت‌های تعاونی را در ایران به طور کلی بررسی کرده‌اند، این شرکت‌ها را دارای موفقیت چندانی نمی‌دانند. از آنجایی که صرفاً شرکت‌های تعاونی مرتعداری در نظر گرفته نشده است بنابراین نمی‌توان مقایسه‌ی جامعی را از یافته‌های مطالعه‌ی حاضر با مطالعه **کرمی و رضایی مقدم (۱۳۹۸)** به عمل آورد و می‌توان تفاوت یافته‌ها را به تفاوت شرکت‌های مورد مطالعه نسبت داد. تعاونی‌های مرتعداری شهرستان خواف در انجام فعالیت‌های مرتعداری مورد بررسی مانند رعایت نحوه چراندن دام در مرتع، جلوگیری از فرسایش در مرتع، بذریابی مراتع، بوته‌کاری مراتع، جلوگیری از تبدیل مراتع به اراضی کشاورزی، قرق مراتع، کوپاشی مراتع، ذخیره نزولات آسمانی در مراتع و تبدیل دیمزار به مراتع موفق عمل نموده است. البته از نظر سایر فعالیت‌ها مانند ایجاد رضایت از عملکرد تعاونی در بین اعضا، تشویق اعضا به شرکت در کلاس‌های آموزشی، دریافت وام نقدی از تعاونی توسط اعضا، بیمه توسط تعاونی، مشارکت دادن اعضا در تصمیم‌گیری‌های تعاونی و همکاری مالی اعضا با تعاونی، تعاونی‌ها نتوانستند موفقیت قابل توجهی را داشته باشند و اعضا تعاونی رضایت کمی

از عملکرد تعاونی داشته و بیش‌تر افراد در کلاس‌های آموزشی شرکت نمی‌کنند. هیچ‌یک از افراد توسط تعاونی بیمه نشده‌اند یا اکثر افراد وام نقدی دریافت نکرده‌اند یا مشارکت و همکاری مالی خود را در حد کم و یا بی‌تأثیر می‌دانند.

از دیدگاه افراد مورد مطالعه، از میان صلاحیت‌های مدیریتی مورد مطالعه توانایی برقراری ارتباط مناسب و مؤثر با مرتع‌داران به‌عنوان اصلی‌ترین صلاحیت مدیران تعاونی‌های مرتعداری شهرستان خواف انتخاب گردید. این در حالی است که آشنایی با اصول مدیریت تعاونی مرتعداری رتبه آخر را دارد. **بلالی و همکاران (۱۳۹۶)** در تحقیق خود بیان کردند که افزایش اعتماد و همدلی بین اعضا یکی از عوامل تأثیرگذار بر بهبود عملکرد تعاونی‌ها است. در این زمینه با توجه به شرایط فرهنگی مختلف روستاها، پیشنهاد می‌شود حس همدلی و اعتماد از طریق ایجاد فضاهای جمعی بین اعضا تعاونی‌ها برقرار شود. همچنین برقراری روابط بیش‌تر می‌تواند باعث افزایش همدلی و اعتماد افراد بر اثر شناخت از یکدیگر باشد. توصیه می‌شود کسانی به‌عنوان مدیرعامل در شرکت‌های تعاونی روستایی انتخاب شوند که علاوه بر مدرک تحصیلی موردقبول، تخصص مرتبط با تعاونی روستایی و مهارت‌های مدیریتی برای مدیریت صحیح و اصولی تعاونی روستایی و توانایی برقراری ارتباط با سازمان‌ها و دیگر نهادها را داشته باشند و در حد امکان بومی و اهل منطقه روستایی نیز باشند، زیرا نتایج تحقیق نشان داد اعضا تعاونی روستایی به مدیران ساکن مناطق روستایی به دلیل اینکه با مشکلات آن‌ها نزدیکی بیش‌تری دارند، اعتماد بیش‌تری داشته‌اند. در تحقیق حاضر به ترتیب بازدیدهای ترویجی، تماس با مروجان منابع طبیعی و کلاس‌های آموزشی و ترویجی به ترتیب مهم‌ترین عوامل آموزش و ترویج مؤثر بر عملکرد تعاونی‌های مرتعداری هستند.

سایر تعاونی‌های تولیدی و استفاده از تجربیات و اطلاعات آن‌ها به‌عنوان عاملی اجتماعی در جهت رسیدن به موفقیت به‌واسطه فضای متحول تجاری و رشد تعاونی‌ها نیازمند هستند. بر این اساس ایجاد ارتباط همواره چالشی بزرگ برای تعاونی‌ها بوده است و خواهد بود (کرمی و آگهی، ۱۳۹۲).

از بین ۱۵ متغیر مستقل که وارد معادله‌ی رگرسیونی شدند، تنها دو متغیر عوامل مدیریتی و انجام فعالیت‌های جانبی به ترتیب بیش‌ترین تأثیر را در موفقیت تعاونی‌های مرتعداری شهرستان خواف از دیدگاه افراد مورد مطالعه داشتند. سنگ زیر بنای هر سازمانی مدیر آن است و رشد و پیشرفت سازمان تا حد زیادی به اعمال مدیریت صحیح بستگی دارد. مسائلی که کمتر در شرکت‌های تعاونی مورد توجه قرار گرفته است. اگرچه تا به حال مطالعات گوناگونی در مورد عواملی که می‌تواند در موفقیت این شرکت‌ها نقش داشته باشد انجام گرفته و در پاره‌ای از این پژوهش‌ها نیز به مهارت و توانایی مدیران اشاره شده است، ولی در کم‌تر پژوهشی این مهارت‌ها به شکلی منسجم مورد ارزیابی قرار گرفته است از جمله تحقیقات انجام شده در آن عوامل مدیریتی به‌عنوان عامل اصلی موفقیت شرکت‌های تعاونی اشاره شده است شامل **مه‌دی‌ان و همکاران (۱۳۹۵)** است که عوامل مدیریتی مؤثر بر موفقیت شرکت‌های تعاونی تولید روستایی را مهارت‌های انسانی مدیران، مهارت‌های ادراکی مدیران، اعتقاد آن‌ها به مشارکت اعضا در امور شرکت‌ها، سطح تحصیلات و میزان تجربه مدیریتی مدیران بیان کردند. **صادقی و همکاران (۱۳۹۶)** نیز اصول مدیریت، پاداش و ارزیابی و بازرسی و کنترل نظام مشارکت را از عوامل مهم و مؤثر بین کرده‌اند. **عبدالهی و نوری‌پور (۱۳۹۶)** اعتماد اعضا نسبت به مدیرعامل و اعتماد مدیرعامل نسبت به اعضا را در موفقیت تعاونی‌ها مؤثر دانسته‌اند. در مطالعه حاضر آشنایی مدیر با اصول مدیریت مرتعداری و شیوه‌های عملیاتی مختلف اصلاح مراتع مهم‌ترین عوامل مدیریتی مؤثر بر موفقیت تعاونی‌ها هستند. در حالی که در

بازدیدهای ترویجی، تماس با مروجان منابع طبیعی و کلاس‌های آموزشی و ترویجی سه فعالیت آموزشی و ترویجی هستند بیش‌ترین تأثیر را در موفقیت تعاونی‌ها دارند. در حالی که برنامه‌های آموزشی رادیویی در رتبه آخر قرار گرفته است. در حالی که بررسی‌های انجام شده توسط **زارع یکتا و همکاران (۱۳۹۳)** درباره نقش عوامل آموزشی-ترویجی بر موفقیت تعاونی در زمینه حفظ و احیای مراتع نشان داد که از نظر اعضا تعاونی‌های مورد مطالعه، کلاس‌های آموزشی و ترویجی بیش‌ترین نقش را در موفقیت تعاونی داشته و کارگاه‌های آموزشی و بازدیدهای ترویجی در رتبه‌های بدی قرار گرفته‌اند. این نکته قابل ذکر است که برای شرکت بیش‌تر افراد در کلاس‌های آموزشی تعاونی ضروری است شیوه‌های آموزشی مورد بازنگری قرار گیرند. باید نحوه‌ی برگزاری کلاس‌ها، کیفیت آن‌ها تغییر کرده و از روش‌های جدید تدریس در برگزاری مشارکتی کلاس‌ها بهره گرفته شود (**اکبری^۱ و همکاران، ۲۰۲۳**).

از میان عوامل اجتماعی-فرهنگی ارتباط فعال و مؤثر بین تعاونی‌های مرتعداری و سطح تحصیلات مدیران تعاونی از جمله مهم‌ترین عوامل اجتماعی-فرهنگی مؤثر بر موفقیت تعاونی‌های مرتعداری شهرستان خواف هستند. همچنین از دیدگاه افراد شرکت کننده در تحقیق، بیمه شدن اعضا توسط تعاونی رتبه آخر را در بین عوامل اجتماعی-فرهنگی مؤثر بر موفقیت تعاونی‌های مرتعداری را دارد. **زارع یکتا و همکاران (۱۳۹۳)** بیان کردند نتایج اولویت‌بندی نظرات اعضا تعاونی‌های مرتعداری درباره نقش عوامل اجتماعی-فرهنگی در موفقیت تعاونی نشان داد که ارتباط فعال و مؤثر بین تعاونی‌های مرتعداری در این زمینه بیش‌ترین نقش را داشته است. بی‌شک، تعاونی‌ها به مهارت‌های مفید ارتباطی به‌منظور ارتباط و تعامل با جامعه، ارتباط و تعامل با

مطالعه **رزاقی و زارع یکتا (۱۳۸۷)** دوام و ثبات در مدیریت تعاونی مرتع‌داری و شناخت مدیر از قوانین و ضوابط طرح‌های مرتع‌داری در اولویت اول و آشنایی مدیر با اصول مدیریت مرتع‌داری در رتبه هفتم قرار گرفته است. انجام فعالیت‌های جانبی موجب درآمدزایی و اشتغال‌زایی توسط تعاونی می‌شود بنابراین به طور ضمنی این مسئله بر سرمایه و توان مالی تعاونی تأکید دارد و توان مالی تعاونی را در موفقیت آن مؤثر می‌داند. **مظفر امینی و اسماعیلی فلاح (۱۳۸۷)** سرمایه‌ی تعاونی و رشد سهام هر عضو را در موفقیت تعاونی دارای اثر مثبت می‌داند. **صفری و همکاران (۱۳۸۸)** نیز عملکرد اقتصادی تعاونی را با موفقیت آن دارای رابطه‌ی مستقیم می‌داند. **عبدالهی و نوری‌پور (۱۳۹۶)** کمک‌های بلاعوض دولت و تأمین سرمایه‌ی بیش‌تر را از عوامل درون سازمانی مؤثر در موفقیت تعاونی‌ها می‌داند. **محمدزاده چالی و همکاران (۱۳۹۴)** نیز تأمین منابع ورودی را در مدیریت تعاونی مؤثر و مهم ارزیابی کرده‌اند. **جلالی و کرمی (۱۳۸۵)** بر نقش هزینه- سود در مشارکت اعضا در تعاونی‌های مرتع‌داری تأکید کرده‌اند. مشارکت اعضا نیز قطعاً روی موفقیت تعاونی اثرگذار خواهد بود. لذا مسائل مالی و رابطه‌ی هزینه- سود بر مشارکت و موفقیت تعاونی‌ها اثرگذار خواهند بود.

بر اساس نتایج عدم حمایت دولت از تعاونی‌های مرتع‌داری، عدم همکاری بخش دولتی با تعاونی‌های مرتع‌داری و ضعف مالی تعاونی‌های مرتع‌داری اصلی‌ترین موانع و محدودیت‌های موفقیت تعاونی‌ها است. این در حالی است که عدم وجود اتحادیه‌های پویا در خصوص مرتع‌داری و عدم ارتباط تعاونی-های با سازمان‌ها و ارگان‌های ذی‌ربط کم‌ترین اولویت‌ها را به دست آوردند. تحقیقات سایر محققان نیز یافته‌های تحقیق حاضر را تأیید می‌کنند. **بنتوراکي (۲۰۰۰)** عدم موفقیت تعاونی‌ها در کشور تانزانیا را در سیاست مداخله‌گرایانه‌ی دولت، تخلف از

اصول تعاونی، قوانین نامناسب، عدم استقلال و خودمختاری، عدم قدرت‌دهی به اعضا و عدم وجود ساختار سازمانی کارآمد می‌داند. سیاست مداخله‌گرایانه دولت که در تحقیق بنتوراکي ذکر شده است با عدم همکاری بخش دولتی با تعاونی‌های مرتع‌داری مطابقت دارد. همچنین عدم وجود اتحادیه‌های پویا در خصوص مرتع‌داری موجب عدم واگذاری استقلال و خودمختاری و عدم قدرت‌دهی به اعضا خواهد شد. بر اساس نتایج تحقیق حاضر، ضعف مالی تعاونی‌های مرتع‌داری به‌عنوان اولویت سوم در زمره‌ی موانع و محدودیت‌های این تعاونی‌ها اولویت‌بندی شده و به این ترتیب از اولویت بالایی برخوردار است. **مطالعات شیخ-سوینی و همکاران (۱۳۹۱)** نیز نشان داد که نداشتن سرمایه، بهره‌وری پایین فعالیت‌های تعاونی، ناتوانی در ایجاد فرصت‌های شغلی جدید و پایین بودن درآمد سرانه‌ی تعاونی موجب غیرفعال شدن تعاونی بوده و آسیب جدی به تعاونی‌های مختلف زده است. **عباسی و رضایی (۱۳۸۵)** نیز درآمد و امکانات تعاونی را با تعداد اعضا و انتظارات آن‌ها برابر نمی‌داند و از پایین بودن سرمایه‌گذاری اعضا، کم‌سودای و بی‌سودای اعضا، عدم اشتغال اعضا سخن به میان آورده‌اند که با یافته‌های تحقیق حاضر نیز سازگار است.

نتیجه‌گیری

بررسی دیدگاه افراد مورد مطالعه اعم از اعضا تعاونی و هیئت مدیره‌ی تعاونی‌های مرتع‌داری شهرستان خواف نشان از موفقیت تعاونی‌های مذکور در عملیات مرتع‌داری دارد. اما موفقیت جامع و واقعی تعاونی‌های مرتع‌داری زمانی است که تعاونی‌ها علاوه‌بر موفقیت در اجرای عملیات مرتع‌داری بتوانند باعث افزایش رضایت اعضا خود از عملکردشان شده باشند. از میان ۱۵ عامل مورد بررسی عوامل مدیریتی و انجام فعالیت‌های جانبی بیش‌ترین تأثیر را بر موفقیت تعاونی‌ها داشتند. این یافته قابل

موفقیت این شرکت‌ها هستند. حمایت دولت و همکاری مؤثر و دقیق بخش دولتی با تعاونی‌های مرتعداری به جای سیاست‌های مداخله‌گرایانه می‌تواند در موفقیت این شرکت‌ها بسیار مؤثر باشد. برای این منظور باید قوانین موجود بازنگری شود و اشکالات برطرف گردد. باید اختیارات بیش‌تری به اعضا تعاونی واگذار گردد تا اتحادیه‌های آن‌ها قدرتمندتر شود. حضور فعال شرکت‌های تعاونی مرتعداری در بازاریابی و فروش محصولات تولیدی حاصل از فعالیت‌های جانبی مرتعداری، بهره‌گیری بیش‌تر از کارشناسان مالی خبیره جهت برنامه‌ریزی و سرمایه‌گذاری مناسب، همکاری بیش‌تر با شرکت‌های بیمه‌گر، اعتماد بیش‌تر به اعضا و واگذاری مسئولیت‌ها، همکاری متقابل اعضا و مدیران تعاونی و فعالیت‌هایی از این دست می‌تواند توان مالی تعاونی‌های مرتعداری را افزایش بدهد.

انتظار است که مدیریت کارآمد می‌تواند موفقیت یک شرکت اعم از تعاونی یا غیرتعاونی را تضمین کند. بر اساس نتایج تحقیق، عوامل مدیریتی یکی از اصلی‌ترین متغیرهای مؤثر بر موفقیت تعاونی‌های مرتعداری هستند. لذا باید در معرفی و انتخاب مدیران شایسته تلاش شود و با نظارت دقیق‌تر بازرسان ارزیابی صحیحی از عملکرد آن‌ها به عمل آید تا مدیران فاقد صلاحیت و افرادی که از موقعیت خود سوء استفاده کرده‌اند، به موقع شناسایی و برکنار شوند و مدیران دلسوز مورد تشویق و حمایت قرار گیرند. افزایش توان مالی از طریق انجام فعالیت‌های جانبی بر موفقیت تعاونی‌های مرتعداری مؤثر هستند لذا، باید با جلب مشارکت و اعتماد بیش‌تر اعضا زمینه‌های افزایش فعالیت‌های درآمدزا را ارتقا داد. نتایج اولویت‌بندی موانع و محدودیت‌های تحقیق نشان داد که عدم حمایت مؤثر دولت و دخالت به جای حمایت، ضعف و مشکلات مالی از جمله اصلی‌ترین موانع

منابع

- باقری، م.، ظهیری، ف.، اسمعیل‌زاده سیاه پیرانی، ر. و معززی، ف. ۱۴۰۴. ارزیابی عوامل تعیین‌کننده تصمیم کشاورزان در انتخاب و پذیرش ارقام مختلف زیتون در مناطق روستایی شهرستان رودبار: کاربرد تحلیل لاجیت چندگانه. *راهبردهای توسعه روستایی*، ۱۲(۲)، ۲۳۹-۲۵۲. doi: 10.22048/rdsj.2025.417411.2133
- بلالی، ح.، موحدی، ر. و نظری کمرودی، ج. ۱۳۹۶. ارزیابی عوامل اثرگذار در بهبود عملکرد شرکت‌های تعاونی تولید روستایی در شهرستان سوادکوه. *پژوهش‌های روستایی*، ۸(۴): ۵۷۷-۵۹۰. doi: 10.22059/jrur.2017.223877.1037
- جلالی، م.، وکرمی، ع. ۱۳۸۵. تعیین عوامل مؤثر بر مشارکت مرتعداران در تعاونی‌های مرتعداری استان کردستان. *مجله پژوهش و سازندگی (زراعت و باغبانی)*، ۱۹(۱): ۳۵-۴۵.
- رزاقی، م. ح. و زارع یکتا، ج. ۱۳۸۷. بررسی نقش عوامل مدیریتی در موفقیت تعاونی‌های مرتعداری استان گلستان. *پژوهش‌های ترویج و آموزش کشاورزی*، ۳(۱): ۱-۱۴.
- رضایی، م. و هادریادی، غ. ۱۳۹۴. تعاونی‌ها، بستر تحقق مشارکت جوامع محلی در حفظ و احیای منابع طبیعی. *انتشارات پیمان نواندیش*
- رستم‌پور، م. و افتخاری، ع. (۱۴۰۱). تعیین حجم نمونه لازم برای مقایسه خصوصیات پوشش گیاهی و خاک در دو گروه مستقل با استفاده از اندازه اثر در مراتع استپی خراسان جنوبی. *مرتج*، ۱۶(۴)، ۷۱۲-۷۲۸.
- راج بالا، م.، طباطبایی، ا. و خسروی پور، بهمن. ۱۳۹۱. بررسی نقش آموزش و ترویج کشاورزی در ایجاد و توسعه تعاونی‌ها، اولین همایش ملی کشاورزی در شرایط محیطی دشوار، رامهرمز.
- زارع یکتا، م. ج.، چیذری، م.، رزاقی، م. ح. و طیبی، ف. ۱۳۹۳.

مدیریت منابع طبیعی ایران با تأکید بر وضعیت تعاونی‌های منابع طبیعی. *ماهنامه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی تعاون*، ۲۶۴ (۱۷۵): ۵۰-۵۵.

عبدالهی، خ. و نوری‌پور، م. ۱۳۹۶. عوامل درون و برون سازمانی مؤثر در فعالیت تعاونی‌های کشاورزی شهرستان بویراحمد. *فصلنامه اقتصاد، فضا و توسعه‌ی روستایی*، ۶ (۱): ۴۳-۶۰. doi: 10.18869/acadpub.serd.6.19.43

عیدی، س.، سعدی، ح.، حسینی نیا، غ. ۱۳۹۱. سنجش عوامل مؤثر بر میزان موفقیت تعاونی‌های برتر در شهرستان‌های استان چهارمحال و بختیاری، فصلنامه علمی برنامه‌ریزی منطقه ای، ۷ (۲)، ۳۹-۵۱.

فیض آبادی، ح.، مجدی، ع.، حسینی درمیان، غ. و وکیلی، ه. ۱۴۰۱. تحلیل جامعه‌شناختی مشارکت اعضا در تعاونی‌های کشاورزی با تأکید بر اصول تعاون (مورد مطالعه: تعاونی‌های کشاورزی استان خراسان شمالی). *توسعه محلی*، ۲۱۴ (۲)، ۵۲۹-۵۴۶. doi: 10.22059/jrd.2023.350194.668769.546-529

کاظمیه، ف.، عیدی، ا. و اسمعیلی، ص. ۱۴۰۲. شناسایی موانع توسعه شرکت‌های تعاونی روستایی شهرستان ارومیه. *راهبردهای توسعه روستایی*، ۱۰ (۱)، ۲۱-۳۵. doi: 10.22048/rdsj.2022.324707.1997

کریمی، ش. و آگهی، ح. ۱۳۹۲. تحلیل اثر عوامل فرهنگی-اجتماعی بر موفقیت تعاونی‌های تولیدی محصولات خارج از فصل استان کرمانشاه. *تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران*، ۴۴ (۲): ۲۵۹-۲۶۹. doi: 10.22059/ijaedr.2013.36723

کریمی، غ. و رضایی مقدم، ک. ۱۳۹۸. اقدام پژوهی مشارکتی: حلقه اتصال پژوهش و اقدام در مدیریت تعاونی‌های کارآفرین کشاورزی. *کارافرن*، ۱۶ (۴۶): ۱۶۱-۱۸۸.

کریمی دهکردی، ا.، کریمی، ک.، بادسار، م. و آقاجانلو، خ. ۱۳۹۵. دیدگاه بهره‌برداران روستایی نسبت به تأثیر طرح‌های

دیدگاه اعضا تعاونی‌های مرتعداری درباره موفقیت طرح‌های مرتعداری در استان گلستان. *روستا و توسعه*، ۱۷ (۱): ۸۹-۱۱۰. doi: 10.30490/rvt.2018.59390

زارع شاه آبادی، اکبر، حاجی زاده میمندی، م. و سیارخلج، حامد. ۱۳۹۴. عوامل اجتماعی - فرهنگی مرتبط با موفقیت تعاونی‌های تولیدی شهر یزد. *توسعه اجتماعی*، ۱۰ (۱)، ۱۲۷-۱۵۶. doi: 10.22055/qjds.2015.11939

شهرکی م.، بارانی ح. و عابدی سروستانی ا. ۱۳۹۱. تعاونی در مرتعداری: بررسی تعاونی‌های مرتعداری در حفظ و احیای مراتع استان گلستان. *مجله حفاظت و بهره‌برداری از منابع طبیعی*، ۱ (۱): ۹۳-۱۰۴.

شهرکی، م.، نعیمیان، ن.، مهدوی، خ. و زمانی شورابی، ا. ۱۴۰۱. تحلیل گرایش بهره‌برداران نسبت به فردی‌سازی مراتع (مطالعه موردی: مراتع شمال غربی استان گلستان). *مرتج*، ۱۶ (۳)، ۶۰۴-۶۱۹.

Doi: 20.1001.1.20080891.1401.16.3.13.9
شیخ‌سوینی، م.، عمانی، ا. ر و نوراله نوری‌وند، آ. ۱۳۹۱. آسیب-شناسی تعاونی‌های تولید کشاورزی رویکردی جهت کارآفرینی. اولین همایش ملی کارآفرینی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد خمینی شهر، آبان ماه ۱۳۹۱.

صادقی، ک.، عباسی، ع. و فرهادیان، ه. ۱۳۹۶. تعیین کننده‌های موفقیت اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری استان گلستان. *تعاون و کشاورزی (تعاون)*، ۶ (۲۳): ۷۵-۱۰۳.

صفری، ح.، آریان‌فر، خ و ابراهیمی، ع. ۱۳۸۸. عوامل مؤثر بر موفقیت شرکت‌های تعاونی مصرف برتر. *فصلنامه تعاون و کشاورزی*، ۲۰ (۲۱۲): ۳۳-۵۱.

عابدی، ا. ۱۳۹۰. واکاوی عوامل مؤثر بر میزان موفقیت تعاونی‌های مرتعداری استان گلستان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان.

عباسی، ع و رضایی، م. ۱۳۸۵. نظام‌های بهره‌برداری در

نوروزی اجیرلو، ر.، سلیمانپور، م.، رئیسی، م. و اصغری‌راد، ج. ۱۴۰۳. واکاوی موانع و مشکلات توسعه کارآفرینی روستایی در شرکت‌های تعاونی و کشاورزی. *راهبردهای توسعه روستایی*، ۱۱(۲)، ۱۹۱-۱۷۴. doi: 10.22048/rdsj.2024.397143.2099 هاشمی، ف.، ملک محمدی، ا. و موحد محمدی، ج. ۱۳۹۱. بررسی عوامل مؤثر بر میزان شناخت و آگاهی مدیران نسبت به بخش تعاون (مطالعه موردی تعاونی‌های کشاورزی استان تهران). *تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران*، ۲(۴)، ۶۶۷-۶۵۵. doi: 10.22059/ijaedr.2012.28595

Akbari, M., Ebrahimi, M. S., Amini, A. M., Shahzad, U., Janečková, K., Sklenička, P. and Azadi, H. 2023. Performance of rural cooperatives' production in Iran: implications for sustainable development. *Journal of Cleaner Production*, 405: 136836. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2023.136836>

Ahado, S., Chkhvirikia, L. and Hejkrlik, J., 2022. Is the success of rural cooperatives conditioned by the group characteristics and their value chain? Evidence from new farmer groups in Georgia. *The European Journal of Development Research*, 34(2), pp.677-702. DOI: 10.1057/s41287-021-00382-4

Amiquero, K.K.S., Wubben, E.E., van Dam, Y.Y. and Trienekens, J.J., 2023. Success and failure factors in agricultural cooperatives. *International Journal on Food System Dynamics*, 14(1), pp.1-21. DOI: <https://dx.doi.org/10.18461/ijfsd.v14i1.E1>

Benturaki, J. 2000. Cooperatives and poverty alleviation. England IDS: TEMA.

Cristobal-Fransi, E., Montegut-Salla, Y., Ferrer-Rosell, B. and Daries, N. 2020. Rural cooperatives in the digital age: An analysis of the Internet presence and degree of maturity of agri-food cooperatives'e-commerce. *Journal of Rural Studies*, 74: 55-66. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2019.11.011>

مرتعداری بر دانش آن‌ها پیرامون حفاظت از مراتع در شهرستان ماهنشان استان زنجان. *علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران*، ۱۲ (۲): ۱۵۱-۱۶۷.

محمدزاده چالی، م.، شریف‌زاده، م. ش.، عبدالله زاده، غ. ح و غراوی، ی. ۱۳۹۴. اثربخشی کارکرد اتحادیه تعاونی‌های مرتعداری در استان گلستان. *کنفرانس بین المللی توسعه با محوریت کشاورزی، محیط زیست و گردشگری*.

مظفر امینی، ا و اسماعیلی فلاح، م. ۱۳۸۷. موفقیت شرکت‌های تعاون روستایی استان اصفهان و ارزیابی سازه‌های مؤثر بر آن. *علوم و فنون کشاورزی و منابع طبیعی*، ۱۲(۴۶): ۲۷۳-۲۸۸.

مه‌دیان، ش.، مظفر امینی، ا. و یوسفی، ع. ۱۳۹۵. ارزیابی عوامل مدیریتی مؤثر بر میزان موفقیت شرکت‌های تعاونی تولید روستایی استان چهارمحال و بختیاری. *مجله تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران*، ۴۷ (۲): ۳۱۳-۳۲۳.

میرچولی، م. و قربانی، م. ۱۴۰۴. الگوسازی تمایل به پذیرش خدمات مشاوره کشاورزی (مطالعه موردی: پسته‌کاران شهرستان سبزووار، راهبردهای توسعه روستایی). doi: 10.22048/rdsj.2025.448877.2171

میردیلیمی، س. ز. و مرادی، ع. ا. ۱۳۹۶. ارزیابی کارآمدی نظام مرتعداری ایران در نیم قرن گذشته. *نشریه علمی- پژوهشی مرتع*، ۱۱(۴): ۴۰۵-۴۲۱.

نجفی، م.، نوری، ه.، امینی، ا. ۱۳۹۸. ارزیابی نقش مدیریت در عملکرد تعاونی‌های تولید روستایی مورد نمونه: استان اصفهان. *تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران*، ۲(۳)، ۵۳۱-۵۴۸.

نعیمیان، ن.، روشنایی، ع.، اسدی داودآبادی، م. ح. و احمدی، ا. ع. ۱۴۰۲. تحلیل سازه‌های مؤثر بر موفقیت تعاونی‌های تولید روستایی استان گلستان. *مطالعات کار آفرینی و توسعه پایدار کشاورزی*، ۱۰(۱)، ۲۱۰-۱۸۵.

2021-0083

- Moon, S. and Lee, S.H., 2020. A strategy for sustainable development of cooperatives in developing countries: The success and failure case of agricultural cooperatives in musambira sector, Rwanda. *Sustainability*, 12(20), p.8632. DOI: <https://doi.org/10.3390/su12208632>
- Zeren, G., Tan, J., Zhang, Q., & Qiuying, B. 2023. Rebuilding rural community cooperative institutions and their role in herder adaptation to climate change. *Climate Policy*, 23(4), 522-537.
- Hamidi, A., Mehrabi, A., Javadi, S. A., and Imani, A. 2022. Investigating the factors affecting participation in natural resources development cooperatives: The case study of Ardabil Province. In *Natural Resources Forum* 46(3): 311-329. <https://doi.org/10.1111/1477-8947.12257>
- Lawangen, A. 2022. Rural cooperatives in disaster risk reduction and management: Contributions and challenges. *Disaster Prevention and Management: An International Journal*, 31(2): 144-157. <https://doi.org/10.1108/DPM-03->